

Potter-ologia (știința despre Harry Potter), o știință fundamentată pe un marketing cultural agresiv

Camelia BURGHELE

Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău
County Museum of History and Art, Zalău
Personal e-mail: cameliaburghele@yahoo.com

Potter-ology (the science on Harry Potter), a fundamental science on a culturally aggressive marketing

One can observe the way that contemporary man orients towards re-valuing magic - in cinematography, literature, visual arts, even academics. He does nothing more than to respect the general principles of marketing within the framework of economics, which he transfers to cultural marketing. It is expected then that all finite products of the contemporary society should react to the demand created by the market - which encompasses individuals to which the appetite for magic, under different shapes and formulas, grows feverishly.

A great example in this respect is the Harry Potter series with all that defines this „phenomenon”.

Keywords: magic, cultural marketing, the appetite for magic, Harry Potter

Ciclul de volume „Harry Potter” este un imens manual de vrăjitorie: elevii și, odată cu ei și cititorii, află cum se fac farmecele, cum să se apere de magia neagră, folosirea plantelor magice, transfigurarea lucrurilor, utilizarea baghetei magice, ghicirea viitorului, prepararea licorilor miraculoase sau zborul pe mătură; vrăjitoria devine brusc amuzantă și atractivă, astfel încât suntem tentați să credem că se încearcă punerea bazelor unei culturi vrăjitoarești, oarecum pedagogic, metodologic, sistematic; volumele conturează o inițiere în vrăjitorie sub formă didactică (dovadă că unele școli din America, Anglia sau Noua Zeelandă propun aceste cărți ca lecturi suplimentare elevilor lor). În fond, volumele se aliniază la „pasiunea” pentru vrăjitorie a omului contemporan, pe care Oberon Zell-Ravenheart o exploata, de altfel, în al său *Manual de inițiere în vrăjitorie* (Editura Polirom, Iași, 2007), unde susține că „vrăjitoria se învață după manual și oricine poate deveni vrăjitor, chiar și tu.. (...) O carte inspirată de învățăminte străvechi și adevăruri sacre, la care până acum doar ai visat”.

Substanța seriei conține numeroase trimiteri la magie, vrăjitorie, ocultism, satanism, demonologie,

divinație sau rituri precreștine; sunt readuse în fundal personaje cunoscute din ocultism, vrăjitorie sau istorie (este vorba despre ocultști medievali, episcopi englezi preocupați de vrăjitorie, fondatorii unor societăți teosofice) dar și personaje păgâne și mitologice foarte cunoscute, folosindu-li-se numele pentru personaje, cum ar fi: Minerva (zeița romană), Argos (uriașul cu 1000 de ochi din mitologia greacă), Circe (vrăjitoarea din Odiseea) sau Cliodna (zeița druidă/celtică). Personajele uzează de tehnici inventariate de studiile antropologice asupra magiei din toate timpurile și au cunoștințe de astrologie, divinație, știința plantelor de leac sau otrăvitoare, licori magice, talismane, piromanție, chiromanție, duhuri din spiritism, numerologie; sunt folosite cuvinte și expresii magice de tipul *Alohomora! Expelliarmus! Rictusempra! Finite Incantatem!* dar și *mâna gloriei* (care apare în *camera secretelor*) sau practica ghicirii în globul de cristal; tot ca în cunoscutele analize etnologice ale lui Claude Riviere, apar ritualuri satanice care se petrec în cimitir și care aduc în prim plan elemente de magie neagră cunoscute (sacrificiul uman, automutilarea, mânăuirea pumnalului

Sursă foto: <http://static.vecteezy.com/system/resources/previews/000/105/863/original/harry-potter-vector-icons.jpg>

cu două tășuri folosit în maleficii pentru sacrificiile rituale); romanele sunt populate de personaje fantastice: inorogi, himere, centauri, troli, vârcolaci, hipogrifi dar și personaje creștine, cum sunt Cei Trei Magi (la un moment dat apare și Graalul, ca Pocal de Foc); cele mai multe personaje însă, sunt vrăjitorii de diferite tipuri, vârste, sexe și profiluri, întocmai cum sunt oamenii din comunitățile reale. Ei pot fi buni sau răi: Cap de Mort sau Cel Al Cărui Nume Nu Trebuie Pomenit sunt vrăjitori practicanți ai magiei negre, învățate de la Prințul Întunericului, și el fost elev de la Hogwarts, în vreme ce Albus Dumbledore sau părinții lui Harry, Lily și James Potter, sunt vrăjitori buni (ei acționează potrivit fluxului de energie magică propriu contra-vrăjitorilor, prin care contracarează acțiunile malefice generate de vrăjitorii care au încercat să suprimă forța vitală a victimei, conform termenilor cercetătoarei franceze Jeanne Favret – Saada); de asemenea, se folosesc simboluri magice, preluate frecvent de magia contemporană dar și de New Age din diferite curente oculte, masonerie, satanism: *unicornul* (cuceritorul, cel care are puterea de a schimba lumea), *curcubeul*, *pasărea Phoenix* care moare pentru a renaște din propria-i cenușă, *pegașul* mitic, *ochiul masonic atotvăzător*, *pelerina invizibilă*, *Lucifer*, *cercul* (în magie vrăjitorul trasează un cerc în jurul său și nu mai poate fi atins de alte vrăji); de altfel, să nu uităm că acțiunea romanului se petrece pe când

alchimistul Nicholas Flamel – un personaj real, istoric – împlinește 665 de ani, deci ar urma să atingă vârsta malefică și satanică de 666.

O observație care poate fi amuzantă, dar care dă de gândit în ceea ce privește eternitatea apetitului pentru magie, vrăjitorie și orice altă formă de manipulare a forțelor supra-umane ce ar putea deturna în mod favorabil destinul omului: una dintre sursele puterii lui Harry Potter este semnul său sub formă de fulger, de pe frunte, mărturie a conflictului dintre părinții săi și Cap de Mort. Dar cea mai importantă sursă dătătoare de putere este descendența excepțională a copilului: el este fiul lui Lily și James Potter, vrăjitori buni și extrem de puternici, singurii care au avut curajul să îl înfrunte pe Cap de Mort. Celebritatea lui, datorată acestei istorice descendențe, este atât de mare încât Harry Potter este deja prezent în compendii de magie din care studiază elevii de colegiu: în „Istoria magiei moderne”, în „Înflorirea și decăderea Magiei Negre” și în „Mari Vrăjitori ai secolului XX”.

Pentru a-și spori puterea magică, Harry Potter folosește instrumente magice: o mătură fermecată, despre care aflăm că este ultima performanță în materie de instrumente de zburat vrăjitoriești, o pelerină invizibilă dar și instrumente deținute de prietenii săi: cheile magice ale lui Hagrid, talentul spiridușului Dobby, cunoștințele vaste ale tocolarei clasei, Hermione;

la acestea se adaugă și cercul de prieteni, care îi sunt de folos protagonistului, dar fără ca acesta să învețe ceva în mod special de la ei. De altfel, o cercetătoare americană care a încercat o radiografie a puterii magice și a surselor ei în volumele din ciclul „Harry Potter” (Farah Mendlesohn, *Crowning the King, Harry Potter and the Construction of Authority* în Lana A. Whited, „The Ivory Tower and Harry Potter”, University of Missouri Press, Columbia, 2002, p. 159 – 181), demonstrează că protagonistul seriei nu deține resorturi personale ale puterii, ca rod al vreunor calități de excepție sau ca rod al unei înțelepciuni dobândite în școală ori în urma întâmplărilor trăite, ci rămâne un mediocru pe care îl ajută mai mult descendența, atributele moștenite și cunoștințele prietenilor. Aceeași este și concluzia la care ajunge un studiu românesc al construcției puterii în volumele despre care vorbim (Eva Claudia Damian, *Reprezentări ale puterii în „Harry Potter”*, Acta Iassyensia Comparationis, nr 4 / 2006, Iași, 2006).

Numeroase voci au lansat o amplă dispută referitoare la mesajul educativ și moral al seriei, lansând întrebarea: *este potrivită sau nocivă pentru educația tinerilor?*

Sociologii americani și specialiștii în studiul magiei contemporane susțin că volumele scriitoarei J. K. Rowling și filmele de la Hollywood care sunt făcute pe baza cărților, deși ambele (atât scrierile, cât și filmele) sunt considerat ficțiune, totuși încurajează tendințele *wicca*. Sociologii arată că adolescenții care au văzut filmele sau au citit cărțile s-au dovedit apoi interesați de magie, cumpărând și alte cărți de magie, purtând pentagrame pe tricouri sau jucându-se de-a magicienii ori chiar au participat la întruniri ale vrăjitoarelor.

Biserica ortodoxă a luat de asemenea poziție: este vizat codul moral al personajului principal, ce nu se remarcă prin virtuți deosebite, fiind, în fond, un elev mediocru, care este implicat în numeroase ritualuri magice, dar este criticat și faptul că oamenii simpli, care nu au cunoștințe magice, sunt profund dezumanizați, fiind denumiți *incuiați* și sunt descriși în termeni peiorativi sau chiar ridiculizați. Părerea este una critică: „Dacă luăm ca simplu exemplu seria de filme *Harry Potter* la concurență cu *Stăpânul inelelor*, ne putem da seama de amploarea fenomenului magiei moderne, față de care anumite Biserici au luat poziție critică, avertizând asupra consecințelor pe care acestea le-ar putea avea asupra unei generații în plină formare” (Dan Sandu, *Magia și vrăjitoria, forme suspecte de religiozitate*, <http://www.dansandu.ro/pdf/carti/vrajitoria-si-practicile-magice.pdf>).

Într-o primă etapă, cărțile au fost acceptate, pare-se de Vatican, chiar dacă, inițial, Papa a văzut în aceste publicații o amenințare la adresa valorilor creștine promovate de biserica catolică. Totuși, „*combinația de supranatural și romantism echilibrează lucrurile. După ce te uiți la film rămâi cu valori ca prietenia, altruismul și loialitatea*”, scrie Gaetano Vallini, criticul

de film al Vaticanului (<http://sacciv.wordpress.com/2009/07/16/vaticanul-lauda-ultima-serie-din-harry-potter/>).

O dispută notabilă pentru cultura și societatea mileniului trei a generat personajul Albus Dumbledore, mentorul lui Harry Potter și decanul colegiului, care, conform mărturisirii sale, are un secret „teribil”. În tinerețea sa s-a îndrăgostit de un coleg vrăjitor pe care a fost nevoit să îlucidă, după ce a descoperit că practica magia neagră. Un personaj central homosexual într-o carte pentru copii a suscitât reacții din cele mai diverse, de la critica părinților și a bisericii, până la susținerea entuziastă a grupurilor de homosexuali din întreaga lume, bucuroși că acum și copiii află despre „realitatea” comunității în care trăiesc.

Cert este că astfel de scrieri literare – ficționale devin din ce în ce mai „gustate” de public. Pornind de la succesul de casă greu de imaginat al unor astfel de ficțiuni literare, studiourile cinematografice de la Hollywood au început să valorifice sistematic magia și vrăjitoria sub diverse forme, chiar cu expunerea doctinelor și nu doar a practicilor vrăjitoarești. „*Sabrina the Teenage Witch*”, „*Charmed*”, „*Buffy the Vampire Slayer*”, „*The Craft*”, „*Practical Magic*” sau „*I Married a Witch*” sunt doar câteva exemple. Și în România, canalele specializate în promovarea filmelor au înregistrat mare succes cu „*Peace, Love and Misunderstanding*” (*Pace, dragoste și... neînțelegere*) sau cu „*Practical Magic*” (tradus *Ce vrăji mai fac fetele*).

Potrivit informațiilor care circulă în mediile electronice, cărțile scriitoarei J. K. Rowling au fost traduse în mai mult de 50 de limbi, numărând peste 200 milioane de exemplare vândute la sfârșitul anului 2014, tipărite în mai mult de 200 de țări. Un studiu american de cercetare asupra consumatorului, întreprins recent în SUA, a estimat că peste 50% din copiii cu vârsta între 6 și 17 ani au cel puțin o carte despre Harry Potter și că mii de copii dintre aceștia au citit volumele de mai multe ori. Părinții stau la cozi interminabile pentru a cumpăra bilete de film, librăria on line *Amazon.com* are vânzări imense iar pretutindeni pot fi cumpărate tot felul de obiecte care îl reprezintă pe Harry Potter: cărți de joc, jocuri video, figurine, jucării, haine, pături, covoare, calendare, jocuri de calculator, bomboane etc.

Succesul seriei de volume semnate de J K Rowling este dovada certă a apetenței excepționale a individului contemporan – adult sau copil – pentru orice tip de intruziune magică în viața cotidiană dar și a unui marketing cultural agresiv. Mai mult decât atât, consecința succesului seriei a fondat ceea ce s-a numit „fenomenul Harry Potter” sau chiar „potter-ologia”, concretizate în apariții editoriale – pirat: impactul asupra culturii de masă a fost imediat speculat de industria editorială, care a înțeles potențialul comercial al subiectului și a generat abordări pe măsură (așa numitele „cărți – parazit”). Mediile electronice (mai ales librăria

Amazon.com) vorbesc despre ghiduri de genul *Ghidul neoficial al misterelelor lui Harry Potter*, de Galadriel Waters sau *Înțelepciunea lui Harry Potter: Ce ne învață eroul tău preferat despre alegerile morale*, de Edmund M. Kern, ori chiar *Evangelia după Harry Potter: Spiritualitatea din poveștile celui mai faimos vrăjitor din lume* de Connie Neal (traduceri aproximative din limba engleză); una dintre cele mai pline de succes astfel de producții a fost tradusă și în limba română, așa cum am amintit deja: *Manualul de inițiere în vrăjitorie*, de Oberon Zell-Ravenheart (2007), urmată imediat de *Cartea ucenicului vrăjitor*, de același autor.

Dedicată copiilor, la fel ca și seria „Harry Potter”, dar gândită ca o lectură facilă și pentru adulții doritori de o diplomă de vrăjitor obținută la fărâ – frecvență, *Manualul de inițiere în vrăjitorie*, semnat de Oberon Zell-Ravenheart (el însuși cu o aură de vrăjitor modern, respectat pentru înțelepciunea sa, de fapt un adept al curentului neopăgânist din SUA) prezintă adolescenților lumea înconjurătoare, sub pretextul învățării vrăjilor cu care să o stăpânească. Paginile cărții aduc informații din cele mai variate domenii: științele naturii, chimie, istorie, evoluționism, astrologie-astronomie, geografie, mistериile antichității și evului mediu, legende etc. pornind, așa cum se arată în prefața volumului, de la cărțile ale căror protagonist este Harry Potter și de la fenomenele magice povestite acolo. Practic, cartea evocă celebrul moment în care Harry Potter s-a urcat în expresul de Hogwarts de la nu mai puțin celebrul peron opt și trei pătrimi al gării, conectându-și, astfel, „lecțiile” de magie cu subiectul cunoscutei serii. Copiii învață cum să își croiască mantia de vrăjitor sau cum să recunoască plantele de leac din „grădina magică”, cum să își facă un altar sau cum să rostească diverse incantații magice, ce semnifică fazele lunii în credințele magice sau ce este divinația, alchimia, astrologia (Oberon Zell-Ravenheart, *Manual de inițiere în vrăjitorie*, Editura Polirom, Iași, 2007 și *Cartea ucenicului vrăjitor*, Editura Polirom, Iași, 2011).

În final, remarcăm că, în fond, toată această orientare către re-valorificarea magiei – în ordinea cinematografeii, literaturii, artelor vizuale, didacticii chiar – nu face decât să respecte principiile generale ale marketingului comercial din sfera economicului, astfel că marketingul cultural devine o profitabilă resursă pentru marketingul comercial. Gândit și construit – oarecum bizar – la confluența artei cu comerțul, marketingul cultural trebuie să răspundă întrebărilor fundamentale ale procesului vânzării, de tipul: cui vând? cum vând? cum promovez? cum fac vânzarea repetitivă, și, mai ales, care sunt nevoile cumpărătorului? Vectorializarea culturală s-a făcut spre piața potențialilor beneficiari, consumatorii de cultură, de la toate nivelele, cu scopul de a le îndeplini nevoile și de a le produce satisfacțiile așteptate de ei. Sintetic, în economie, marketingul presupune câștigarea de

profit prin satisfacerea nevoilor, dorințelor și cerințelor umane. Pentru a le satisface cât mai bine, trebuie înțeleasă cultura pieței – țintă, cu focusare pe tendințele pieții, pe trendul înregistrat de diferite compartimente ale culturii. Era de așteptat, deci, ca produsele finite ale culturii societății contemporane să reacționeze la cererea pieței. O piață formată, după cum am văzut mai sus, din indivizi pentru care apetența față de magie, sub varii forme și formule, crește neconținut din diferite motive (găsirea unui refugiu sau a unei lumi alternative, răspunsul la întrebări existențiale sau din contră, șocant de concrete, nevoia unei posibile legitimări, tentația de a manipula destinul în favoarea succesului personal, atingerea unui nivel înalt de cunoștințe necunoscute pentru masele largi etc.).

Nimic mai versatil decât piața imensă de oferte magice și vrăjitoarești: manuale tipărite pentru copii dar și pentru „avansați”, vrăjitoare și vrăjitorii on – line pe site-uri specializate de advertising, filme în care melanjul real – magic asigură succesul de box-office, terapii fizice și spirituale gândite ca alternative, canale TV centrate pe paranormal și fabulos, trăirea dincolo de frontierele cunoașterii, ofertele de parapsihologie, cu „case bântuite, levitație sau reîncarnare” (Claude Rivière, *Socio-antropologia religiilor*, Polirom, Iași, 2000, p. 129) și, nu în ultimul rând, o întreagă pleiadă de studii antropologice, etnologice, folclorice, sociologice, religioase, etice, estetice etc, pe marginea acestui subiect care tinde să acapareze tot mai mult din spiritualitatea contemporană. Într-un astfel de climat socio-cultural cu deschideri mai mari ca niciodată spre nebuloasa mistico-ezoterică a mileniului trei, în care „cererea de vrăjitorie” pe piață își are ca răspuns pe măsură un spectru atât de larg de „oferte de magie și vrăjitorie”, câștigurile financiare obținute din comercializarea artei de factură mitico-magică sunt, deja, un loc comun.

Bibliography:

- Damian, Eva Claudia, *Reprezentări ale puterii în „Harry Potter”*, Acta Iassyensia Comparationis, nr 4 / 2006, Iași, 2006
<http://saccsiv.wordpress.com/2009/07/16/vaticanul-lauda-ultima-serie-din-harry-potter/>
 Mendlesohn, Sarah, *Crowning the King, Harry Potter and the Construction of Authority* în Lana A. Whited, „The Ivory Tower and Harry Potter”, University of Missouri Press, Columbia, 2002
 Sandu, Dan, *Magia și vrăjitoria, forme suspecte de religiozitate*, <http://www.dansandu.ro/pdf/carti/vrajitoria-si-practicile-magice.pdf>
 Zell-Ravenheart, Oberon, *Manual de inițiere în vrăjitorie*, Editura Polirom, Iași, 2007 și *Cartea ucenicului vrăjitor*, Editura Polirom, Iași, 2011